

המאבק על שמורת שיזף

נטע אור

מכיוון

שלבי נתון כל כך לשימור נופי חולות שיזף ומישורי הצריר המרוצפים צרורות אבנים בפסיפס עתיק יומין ועדין גוונים; מכיוון שלבי חרד כל כך

לראות את השיטים הענפות רבות השנים מושלכות בערמות יבשות ושורשיהן שלוחים כאצבעות מאשימות לכל עבר; מתוך הפחד לראות את הנוף הזה, שבו משולבים לובן הנחלים ורכות החול עם צוקי הגבעות האדמדמות ומישורי החצץ הכהים — וכולו מיושר תחת שרשראות הכולדוזרים... לא נותר לי הכוח לשוב ולכתוב ולהסביר בקולו הקר של ההיגיון, מדוע ולמה יש לשמר חלקת ארץ זו. ובכל זאת רוצה אני לשתף את כולכם, שאתכם אני חיה כאן, במעט מהרגשתי, בתקווה שלא תאשימו אותי באנטי־ציונות ובאי אהבת ארץ ישראל, על שאיני חוזה בעיני רוחי את כל הערכה ובה יישוב ביישוב נוגע.

נטע אור, חברת מושב עין יהב מ־1961, חקלאית, ממובילות החקלאות האורגנית בערבה. שימשה בוטנאית של מחוז דרום ברשות שמורות הטבע בשנות ה־80; מראשי המאבק על שימור השטח שבין חצבה לעין יהב והפיכתו לשמורת שיזף

אני רוצה לשתף אתכם בקריאת שיר שמצאתי בלקט "רוח אדמה", שכאשר קראתי אותו חשבתי: איך זה שכל כך כיוון אלי? התאמתי אותו קצת למקומותינו, והרי קטע מן השיר:

רקוויאם לסונורה
מאת ריצ'רד שלטון (משורר אמריקאי)

--- הירח נם, וראשו על אחורי גבעה צעירה
ואתה לפני משתרע באור הלבנה
וכמו במעמקי הים
מדבר שלי, מדבר,
כמה קרים פניך!
בני־אדם חודרים אל תוך מרחביך;
בקרב תהיה להם מחוז חפצם האחרון של תיירים,
שאינן להם עוד לאן ללכת.
מה ייעשה לו לזאב, שעניו טופז,
הנע חרש אל תוך השימון?
לסחרון המשתלשל ברוח,
לצבי המדלג בחן במרחבים הפתוחים,
ליעל המטפס בגאון הרחק אל בין ההרים?
אנה יבואו אלה
אשר לא יסכינו ללמוד את הידע האכזר של הכרכים?

לפני שנים אליך באתי
זר ובלתי ראוי להיקרא אהובך
ולקרוא בשמך אהוב.
מקדש מעט של שקט
שביר יותר מיער, יפה יותר מים.
זקן אני כעת והיטב אני יודע,
כי אין חלקי ביופי
ויופי אינו שייך לי —
למדתי לקבל את כל שבני אדם
בחרו לתת לי, או למנוע ממני

אך מותך, מדבר שלי,
אותו לא אוכל לשאת.

פורסם בעלון עין ירב, "בעינינו" 21.5.1982

איני זוכרת מתי הבחנו לראשונה באיכותה המיוחדת (היום זה ייקרא ערכיות נוף גבוהה מאד) וכיופיה הנוסף שלווה של כבדת ארץ זו הנקראת כיום "שמורת שיזף".

באנו להיאחזות עין ירב ב־1961 בתור חיילי נח"ל, ובשנת 1967 "ירדנו" (טופוגרפית) מן המדרונות המשתפלים אל קו המגע שבין הרי הנגב המזרחי לעמק הערבה — לבוא אל יישוב הקבע. וכמו שנהוג לומר: "עלינו" (לא טופוגרפית) למושב עין ירב של היום.

איך נוצר הקשר עם חלקת ארץ זו - שמורת שיזף?

האם היה זה תוך כדי המפגשים עם אמוץ זהבי והזנבנים (הייתי סטודנטית לביולוגיה בשנים 1977-1984)? האם היה זה תוך כדי מפגשים ועבודה עם גיורא אילני, זואולוג רשות שמורות הטבע (בשנות ה־80 הייתי בוטנאית מחוז דרום של הרשות)? בכל אופן, הקשר לחלקת ארץ זו נוצר תוך כדי ביקורים חוזרים ונשנים, טיולים עם הילדים, עבודה וסיורים עם אנשי הרשות ואנשי בית ספר שדה חצבה והיכרות הולכת ומעמיקה, הולכת ומתהדקת עם השטח, שבינתיים תוכנן לצרפו לשמורת הטבע שממערב לכביש הערבה, שמורה שהוסכם עליה עם יציאת כוחות צה"ל מסיני, כאשר קבעו מקומות שראוי לשומרם טרם היערכות צה"ל כנגב.

והנה בשנת 1982 התברר שמחלקת ההתיישבות של הסוכנות, הנהלת חבל הנגב ותנועת המושבים הולכים להקים כאן, בין עין ירב לחצבה, מושב נוסף, כאשר הם חומדים בדיוק אותן קרקעות חוליות שהן לב השטח הזה. פרנסי יישובי הערבה התיכונה תמכו ברעיון היישוב, וכן ראש המועצה האזורית וכל הגופים המיישבים; ואילו אנחנו — איני יודעת איך לכנות את עצמנו: אנשים מכאן שאכפת להם מן הטבע, מן הסובב אותנו וממראה פני הארץ בעתיד — אנו נחרדנו.

הבנו מה אנו הולכים לאבד, ועם החברה להגנת הטבע והאוניברסיטאות (אמוץ זהבי) ורשות שמורות הטבע (גיורא אילני), הכבולה במידת מה לרשויות השלטון ולממסד — החילונו לפעול ולהפעיל. ניסחנו עצומה המתנגדת להקמת יישוב במקום הזה ומעדיפה שמורת טבע.

הגשנו התנגדויות לתכנית לוועדה לתכנון ולבניה, נימקנו, הסברנו, דרשנו ונפגשנו עם אנשי הסוכנות, עם מנהל חבל הנגב (אלדד גיסין) ועם אנשיו והבענו את דעתנו. ארגנו אספות ביישובים להסברת עמדתנו לגבי חשיבות השטח המיוחד ושימורו, כתרומה לפיתוח תיירות ומחקר, שכה חשובים לגיוון האוכלוסייה ומקורות הפרנסה באזור. כל זאת במטרה לדרוש מהנהלות היישובים לייצג את רצון תושביהם.

ובעוד העניין לא הוכרע, החלו הגופים המיישבים בעבודות תשתית בתוך התחום כדי לקבוע עובדות בשטח, כמו הנחת צינור מים לשדות היישוב המתוכנן ולמטע תמרים שכבר ניטע. ארגנו הפגנות שהפריעו לעבודות אלה ואף הגענו לעימות עם המשטרה, שהוזמנה על ידי המועצה האזורית. אך לא חדלנו מדרישתנו להעלות סוגיה זו שוב לשולחן הדיונים, שיקשיבו ויתחשבו ברצונם של תושבי האזור. ואכן הצלחנו להעביר החלטות באספות הכלליות של המושבים חצבה ועין ירב, כך שהנהלות המושבים העבירו את המסר לתנועת המושבים ולסוכנות, והוא: התנגדות להקמת יישוב בשטח המריבה, חשיבות שימור השטח הטבעי לאזור ולנו כתושבי ודרישה, כי היישוב המתוכנן, יקום בחלקה הדרומי של הערבה התיכונה, בין צופר לפארן.

רבים מתושבי האזור תמכו במאבק, מי באופן פעיל ומי בהסכמה שקטה. אחרים חשדו בנו כי אנו חוששים מתחרות כלכלית של עוד מגדלי ירקות ופרחים כמונו. ואכן גם מזה לא משכנו ידינו; אני זוכרת שצילמתי סדרת שקופיות ובה משפחה קוטפת עגבניות יפהפיות (כן, כך זה היה, אז עוד לא היו תאילנדים) ואותן עגבניות נשפכות למיכלים ומובלות למזבלה להשמדה ממוסדת ומסודרת. ושאלנו: האם שווה לחרוץ גורלה של כבדת ארץ כל כך יקרה לשם כך? הבהרנו כי איננו מתנגדים להקמת יישוב נוסף בערבה, אך לאו דווקא במקום כה מיוחד במינו. טענו כי המרחק בין עידן שבצפון הערבה התיכונה לפארן בדרומה, הוא 50 ק"מ; ובתחום 28 ק"מ הצפוניים (בין עידן לצופר), מצויים שישה יישובים ועוד בית ספר שדה ועוד מחנה צבאי, ובתחום 22 ק"מ הנותרים קיים רק מושב פארן בדרום. המרחק בין שדות חצבה לשדות עין ירב הוא 6 ק"מ בלבד. האם כה חיוני וחלוצי להקים יישוב נוסף דווקא כאן?

האם המחיר לא כבד מדיי?

הרי תמיד ניתן יהיה להקים יישוב על קרקע בתולה בארץ בראשית וסביבו שדות מרוססים ומזבלות וסחבות פלסטיק מתנופפות על גדר, עץ ושיח. אך אם יוקם כאן יישוב — שוב לא נוכל לעולם

חבצלת הנגב בשמורת שיזף

יוקדים ולוהטים, ושוב דמדומי יום וצללים מתארכים על פני המישורים המתנוצצים בשמש הנוטה מערבה, כשהרי אדום ברקע עוטים אד סגול — שעה של רוח וחסד יורדת על הכול. וכמו משמרות היום והלילה, מתחלפות גם משמרות בעלי החיים: אלה מתכנסים למנוחה ואלה יוצאים לפעולה. לנו כברת ארץ זו היא עולם מלא של שלמות ורוגע — מקום שכולם אוהבים; ארץ אשר תמצית יופיה בשלמותה הבלתי פגועה ובמרחביה נסוכי השקט, שלא נוגעו בידי אדם, במתקניו ובפליטת עסקנותו. כמה טוב שנשמרה שמורת טבע זו ולא פותחה במיני פיתוחים, שהיו גוזלים ממנה את קסם תמימותה.

להחזיר לקדמותו את הנוף שאיבדנו, להיותו שוב חלקת ארץ בראשית בעלת שלמות עתיקה ומאוזנת, שאינה ניתנת לחיקוי בידי אדם. צאו וחשבו איזה ערך יש היום לחלקת ארץ נקייה בראשונותה וחפה מכל פעילות אדם ושאר סממני הקיום המודרני האגרסיבי.

ובסופו של עניין: מה כאן כל כך ראוי לשימור? לא אכנס לפרטים המדעיים של ערכי הטבע המצויים כאן, לא אפרט את מגוון מיני הצומח והחי, שחלקת ארץ מיוחדת זו נושאת בחובה. אתרכז יותר בתחושות שהמקום מעניק לנו, תושבי האזור.

בנגב ובמדבר יהודה אנו רגילים לנופי שיטים המוגבלים לערוצי הנחלים הגדולים, שברוב המקרים תשתיתם חצצית ואבנית. כאן אנו זוכים לשילוב נדיר של נוף שיטים מפותח ועצים גדולים על תשתית חולות מרופדת ורכה, באפיקי הפזרות של נחלי השמורה וגם מחוץ להם, במשטחים וברשת הערוצונים הפרוסים על פני מישורי הצריר הגלויים.

שילוב העצים הגדולים — שיטים ושיזפים — בצומח נמוך מגוון וצפוף יחסית (לאזורי מדבר), הכולל שיחים ובני שיח ואפילו מטפסים וכן עשבים רב-שנתיים, שבולטים בהם מיני הדגניים, יוצר תצורת צומח דמויית סוונה המעניקה למקום אווירה מיוחדת של איזון ושינוי משקל, שנוצרו בתהליכים הנמשכים במשך דורות רבים באין מפריע — שילוב המשרה תחושת שלמות ורוגע.

מלבד ערכי הנוף המגוונים והשפע היחסי (למדבר) של צומח וחי המרוכזים בה, נתברכה השמורה גם ביופי רב. צורות הנוף השונות על תבליטיהן וצבעיהן — הגבעות האדומות המבותרות, מישורי הצריר השחומים, משטחי הסחיפה הלבנים ונחלי החול הבהירים — כל אלה מעוטרים ומנומרים ברשת של עורקי צומח כהים, המשתרגים על פני הערוצים. ואם נתבונן היטב, נראה כמה יופי אפשר למצוא בנוף החד-גוני לכאורה של מישורי הצריר בשמורה: הם מצופים בחלוקים ובצורות אבנים קטנות, בריצוף מגוון מגיר ועד צור וחלוקים וחצצים של סלעי יסוד שונים, המקנים להם צבעוניות עדינה מלבן ואפור בהיר דרך צהבהב, אפור כהה, אדמדם, חום ושחור וכל גוני הביניים. כל אבן במשטחים הללו כבר מצאה את מקומה במשך מיליוני השנים והסתדרה בתשתית החולית או החרסיתית כמעשה פסיפס טבעי ומושלם.

קווי הנוף הפשוטים כל כך הם כה מקסימים בשלמותם הבלתי פגועה, שרק חריצי רכב ו"קוליסים", אשר שרטו בהם, יכולים להוציא את המתבונן משלוותו. יופי רב מצוי גם בחילופי העונות — מן החורף המיטיב ועד הקיץ הצחיח והקשה; מתקופות של לבלוב צמיחה ופריחה לאחר הגשם — לשלכת קיצית וקמילה. וכמוהם חילופי הבוקר, השופך אור רך מהרי אדום, צהריים

